

Формування україномовної особистості студентів педагогічного коледжу

У статті розглянуто основні компоненти україномовної особистості, розмежовано та уточнено поняття «мовна особистість», «мовленнєва особистість», «мовна свідомість», описано умови формування мовної свідомості та мовної особистості студентів педагогічного коледжу, проаналізовано мовну ситуацію в родині, білінгвізм, мовну освіту та україномовне освітнє середовище як зовнішні чинники формування високого рівня розвиненості мовної свідомості майбутніх педагогів. Крім того, відображено основні характеристики професійного мовлення та комунікативної компетентності майбутніх працівників галузі освіти, зроблено спробу осмислення впливу професійного мислення й мовлення викладача вищого навчального закладу на рівень сприйняття знань студентами, а також обґрунтовано тісний зв'язок між мовною особистістю, мовною свідомістю та культурою мовлення науково-педагогічного працівника, окреслено пріоритетні завдання викладачів вищої школи в царині виховання та формування україномовних громадян нашої держави тощо.

Ключові слова: мовна особистість, мовленнєва особистість, мовленнєва компетентність, мовна свідомість, мовна освіта.

Постановка наукової проблеми та її значення. На сьогодні політична, соціальна, культурна ситуація в Україні зумовлює особливу актуальність україномовної освіти в напрямку підготовки патріотично налаштованої, активної, духовно багатой мовної особистості студента, здатної результативно взаємодіяти з іншими членами суспільства за допомогою державної мови, ставитися до неї як до вищого духовного надбання народу. Модернізація змісту освітнього процесу відповідно до Національної доктрини розвитку освіти, Державної національної програми «Освіта», Концепції мовного розвитку спрямована на становлення й розвиток мовної особистості. Сучасному суспільству потрібні люди, які вільно володіють нормами усної та писемної літературної мови, цілеспрямовано використовують мовні засоби в різних життєвих ситуаціях. Насамперед це стосується майбутніх педагогів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури, присвяченої розв'язанню окресленої проблеми, свідчить, що окремі питання теорії і практики формування україномовної особистості розкрито в працях лінгводидактиків (М. Вашуленко, Н. Голуб, Т. Горохова, М. Греб, І. Дроздова, Н. Дуда, О. Кучерук, П. Селігей, Л. Топчій, І. Ющук та ін.). Зазначене питання не залишається поза увагою вчителів-практиків, методистів освітніх закладів, практичних психологів (С. Махно, М. Міленко, Л. Супрун, С. Тимошенко та ін.). Незважаючи на широку зацікавленість та беззаперечну актуальність питання формування україномовної особистості, окремі аспекти освітніх мовних впливів на свідомість вихованців різного типу навчальних закладів залишаються мало дослідженими та потребують подальших науково-методичних розвідок.

Мета і завдання статті. Головна мета цієї наукової праці – проаналізувати теоретичні засади й запропонувати практичні підходи до організації україномовної освіти студентської молоді педагогічного коледжу, що покликана сприяти підвищенню їхньої соціокультурної та мовленнєвої компетентності. Завдання дослідження вбачаємо в розкритті ключових понять і положень соціокультурного підходу до навчання української мови в педагогічному вищому навчальному закладі, в описі внутрішніх та зовнішніх умов формування мовної свідомості та україномовної особистості зростаючого покоління, а також в окресленні практичних аспектів виховних впливів на студентів у системі україномовної освіти.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів. В основі розуміння поняття україномовної особистості лежить низка важливих для лінгводидактики термінологічних словосполучень: «мовна особистість», «мовленнєва

особистість», «мовна свідомість» тощо. За М. Вашуленком, «мовна особистість – це людина, яку розглядаємо з погляду її готовності виконувати мовленнєві дії, той, хто привласнює мову, для кого мова є водночас мовленням» [6, с. 16]. Натомість мовленнєва особистість характеризується не лише тим, що вона знає про мову, а й тим, як вона може її використовувати.

Поняття «мовна свідомість» науковці чітко відмежовують від поняття «мовна картина світу» і трактують його як «форму свідомості, яка обіймає знання, почуття, оцінки й настанови щодо мови та мовної дійсності» [5, с. 13]. Іншими словами, мовна свідомість є небайдужим ставленням до рідної мови. Зрозуміло, що мовна свідомість пов'язана з низкою супутніх явищ: знання й культура мови, мовний смак, мовна соціалізація, тобто опанування мовних норм, мовленнєва вправність, мовна особистість тощо. Мовна свідомість тісно взаємодіє з вищеперерахованими явищами й сама певною мірою зумовлює їх існування, впливає на рівень їх розвитку, керує й спрямовує їх. Таким чином, знання норм – це мовна грамотність, а дотримання їх або нехтування ними – це вже сфера мовної свідомості кожного носія мови.

Мовна особистість, як зауважує Н. Дуда, складається з багатокомпонентного набору мовних знань, можливостей, навичок, вмінь, а також з готовності до їх реалізації у мовленнєвій практиці [3].

На процес формування мовної особистості студента навчального закладу впливають як індивідуальні особливості мовця, так і зовнішні умови.

Зростання дитини та засвоєння нею мови починається з сім'ї, яка була і є оберегом наших виховних традицій, цінностей, культури та звичаїв. Саме живе слово, у якому закладений материнський код, є необхідною умовою формування україномовної особистості в сучасній родині. У процесі спілкування дитини з матір'ю, як слушно зазначає Д. Лаврик, відбувається підключення до рідномовного коду, закладеного ще на генетичному рівні [4, с. 188]. Мова матері формує основи мовного розвитку дитини, а також сприяє передачі материнського коду засобами народної творчості – казки, забавлянки, колискової пісні тощо. Вплив мовленнєвої ситуації у родині студента на формування його мовної особистості досить вагомий.

У сьогоденних українських реаліях найбільш потужним зовнішнім чинником, який визначає мовну особистість, на думку Н. Дуди, є білінгвізм [3]. Відсутність монолінгвів серед українців призводить до стихійного білінгвізму, що є результатом індивідуального та масового конформізму у мовному питанні, наслідком своєрідної умовної домовленості між україномовними й російськомовними мовцями. Україномовні постійно балансують між двома мовами, часто не усвідомлюючи, що саме їхня поступливість у мовному питанні, їхня готовність переходити на російську, щоб уникнути ймовірного приниження чи конфлікту, є, як зауважує Н. Дуда, головним чинником русифікації [3].

Одним із найважливіших чинників формування україномовної особистості майбутнього педагога є його мовна освіта та україномовне освітнє середовище, в якому відбувається його професійне становлення. За Н. Голуб, комунікативна компетентність студентів коледжів та інших вищих навчальних закладів повинна відповідати професійному рівню, залежно від обраної спеціальності та майбутньої пріоритетної діяльності. Комунікативна компетентність, на думку дослідників, повинна охоплювати практичний досвід застосування мовленнєвих умінь і навичок у різних життєвих ситуаціях [1, с. 13].

Зрозуміло, що однією із характеристик професійного мовлення майбутнього педагога є правильність, яка означає грамотне володіння нормами сучасної української літературної мови, що є визначальними в системі понять культури українського літературного мовлення і характеризуються обов'язковістю дотримання їх. Як відомо, мовні норми – це прийняті в сучасній суспільно-мовленнєвій практиці освічених людей правила вимови, правопису, словозміни, слововживання. Вони тісно пов'язані з системою певної мови, історично й соціально зумовлені. Як суб'єкт освітнього процесу студент

педагогічного навчального закладу може засвоїти мовні норми українського мовлення, вивчаючи дисципліни з циклу української філології. Якщо говорити про Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж, то майбутні вчителі початкових класів мають можливість протягом восьми семестрів навчання засвоїти основні відомості з української мови та літератури, української мови за професійним спрямуванням, методики навчання української мови, дитячої літератури з основами культури і техніки мовлення, сучасної української мови з практикумом тощо. Як бачимо, перелік навчальних дисциплін достатній, однак залишає бажати кращого кількість годин за навчальним планом підготовки фахівців для галузі освіти.

Мовна свідомість фахівця вищої школи як творчої особистості, як зауважують дослідники, може бути представлена в професійному мисленні й мовленні [2, с. 95]. Аби забезпечити повноцінну презентацію знань, викладач вищого навчального закладу повинен бути мовленнєво компетентним, оскільки існує пряма залежність між комунікативними особливостями мовлення наставника і рівнем сприйняття знань студентами. Мовленнєва компетентність викладача, на думку І. Хом'яка, здатна зробити це сприйняття доступним, цікавим, і воно надовго закарбується в пам'яті вихованців [7, с. 17]. Мовлення викладачів завжди є зразком для наслідування, тому має бути не лише правильним щодо побудови, а й, як зауважує С. Тимошенко, багатим, змістовним, різноманітним за своїм словниковим складом [6, с. 17].

Зауважимо, що мовна особистість фахівця й культура мови, на нашу думку, нерозривні. Навчаючись у коледжі, студент переорієнтовується на відповідний обраному фаху вибір засобів спілкування, і таким чином, на думку І. Дроздової, формується професійна мовна особистість [2, с. 97]. Саме тому завдання викладача полягає у вільному, природному та безпосередньому формуванні комунікативних навичок студентів у процесі навчання.

У науковій літературі з оптимізації педагогічного й управлінського спілкування на підставі вдосконалення комунікативної компетентності виокремлюють три рівні рефлексивних здібностей: на низькому рівні педагог має фрагментарне уявлення про ставлення до нього, його дії стосовно тих, хто навчається, а тому власну поведінку він корегує частково; на середньому рівні викладачі повніше уявляють ставлення студентів до себе, але це знання не стає підставою для організації і перебудови власної діяльності з управління навчанням; лише на високому рівні рефлексивної саморегуляції педагога обізнаність із думкою про себе слугує підставою для оцінки і вибору ним власних дій, спрямованих на управління роботою вихованців [7, с. 15].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Реалізація ідеї навчання української мови як чинника соціокультурного розвитку студентів уможливорює духовно-інтелектуальне становлення зростаючої мовної особистості з високим рівнем розвиненості мовної свідомості. Ефективне формування україномовної компетенції студентів – це складний і багатоаспектний процес, який потребує систематичної роботи. Викладач має орієнтувати студентів на активну мовленнєву діяльність, що уподібнюється природним умовам комунікації. Спонукаючи студентів бути не спостерігачами, а активними учасниками на заняттях, залучаючи їх до спільної діяльності, викладач має підготувати молодих людей до життя в суспільстві, виробити в них здатність до пізнання світу й самих себе, до творчої праці та взаємодії з іншими людьми. Окреслюючи перспективи подальших наукових розвідок, зазначимо, що ми зосередимо свій дослідницький інтерес на теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці методики формування україномовної компетенції студентів у процесі вивчення дисциплін з циклу української філології, а також у позанавчальній роботі.

Джерела та література

1. Голуб Н. Компетентнісне навчання – це актуально / Н. Голуб // Дивослово. – 2012. – № 6. – С. 60-62.

2. Дроздова І. П. Мова і мовлення як засоби формування індивідуальної професійної свідомості в умовах переходу до інформаційної цивілізації / І. П. Дроздова // Педагогіка і психологія. – 2010. – № 3 (68). – С. 91-99.

3. Дуда Н. М. Білінгвізм як фактор формування мовної особистості [Електронний ресурс] / Н. М. Дуда // Гуманізм та освіта : електронне наукове видання матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Вінниця, 19-21 вересня 2006 р. – Вінниця : ВНТУ, 2006. – Режим доступу : <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2006/txt/06dnmfmo.pdf>

4. Лаврик Д. С. Вплив материнського коду на формування україномовної особистості в сучасній родині / Д. С. Лаврик // Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства : матеріали Всеукраїнської наукової конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів, м. Суми, 21-22 квітня 2014 р.; відп. за вип. О. М. Сушкова. – Суми: СумДУ, 2014. – С. 188-190.

5. Селігей П. О. Мовна свідомість : структура, типологія, виховання / П. О. Селігей; НАН України. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. – Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. – 118 с.

6. Тимошенко С. Даруємо радість спілкування: створення поля комунікативності в навчанні та вихованні молодших школярів / С. Тимошенко // Початкова освіта. – 2016. – № 3 (771). – С. 16-18.

7. Хом'як І. Мовленнєва компетентність викладача вищої школи / І. Хом'як // Дивослово. – 2014. – № 1. – С. 13-17.

References

1. Golub N. Kompetentnisne navchannja – se aktual'no / N. Golub // Dyvoslovo. – 2012. – № 6. – S. 60-62.

2. Drozdova I. P. Mova i movlennja jak zasoby formuvannja indyvidual'noi' profesijnoi' svidomosti v umovah perehodu do informacijnoi' cyvilizacii' / I. P. Drozdova // Pedagogika i psihologija. – 2010. – № 3 (68). – S. 91-99.

3. Duda N. M. Bilingvizm jak faktor formuvannja movnoi' osobystosti [Elektronnyj resurs] / N. M. Duda // Gumanizm ta osvita : elektronne naukove vydannja materialiv VIII Mizhnarodnoi' naukovo-praktychnoi' konferencii', m. Vinnycja, 19-21 veresnja 2006 r. – Vinnycja : VNTU, 2006. – Rezhym dostupu : <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2006/txt/06dnmfmo.pdf>

4. Lavryk D. S. Vplyv materyns'kogo kodu na formuvannja ukrai'nomovnoi' osobystosti v suchasnij rodyni / D. S. Lavryk // Social'no-gumanitarni aspekty rozvytku suchasnego suspil'stva : materialy vseukrai'ns'koi' naukovoї konferencii' vykladachiv, aspirantiv, spivrobotnykiv ta studentiv, m. Sumy, 21-22 kvitnja 2014 r.; vidp. za vyp. O. M. Sushkova. – Sumy: SumDU, 2014. – S. 188-190.

5. Seligej P. O. Movna svidomist' : struktura, typologija, vyhovannja / P. O. Seligej; NAN Ukrai'ny. Instytut movoznavstva im. O. O. Potebni. – Kyi'v: Vyd. dim «Kyjevo-Mogyljans'ka akademija», 2012. – 118 s.

6. Tymoshenko S. Darujemo radist' spilkuvannja: stvorennja polja komunikatyvnosti v navchanni ta vyhovanni molodshyh shkoljariv / S. Tymoshenko // Pochatkova osvita. – 2016. – № 3 (771). – S. 16-18.

7. Hom'jak I. Movlennjeva kompetentnist' vykladacha vyshhoi' shkoly / I. Hom'jak // Dyvoslovo. – 2014. – № 1. – S. 13-17.

Похилюк Е. Н. Формирование украиноязычной личности студентов педагогического колледжа.

В статье рассмотрены основные компоненты украиноязычной личности, разграничены и уточнены понятия «языковая личность», «речевая личность», «языковое сознание», описаны условия формирования языкового сознания и языковой личности студентов педагогического колледжа, проанализирована языковая ситуация в семье, билингвизм, языковое образование и украиноязычная образовательная среда как внешние факторы формирования высокого уровня развития языкового сознания будущих педагогов. Кроме того, отражены

основные характеристики профессиональной речи и коммуникативной компетентности будущих работников отрасли образования, сделана попытка осмысления влияния профессионального мышления и речи преподавателя высшего учебного заведения на уровень восприятия знаний студентами, а также обоснована тесная связь языковой личности, языкового сознания и культуры речи научно-педагогического работника, определены приоритетные задачи преподавателей высшей школы в области воспитания и формирования украиноязычных граждан нашего государства и т. д.

Ключевые слова: языковая личность, речевая личность, речевая компетентность, языковое сознание, языковое образование.

Pohylyuk A. M. Formation of Ukrainian personality of the students of teaching training college. The article considers the basic components of Ukrainian identity, delimited and clarified the concept of "linguistic identity", "language personality", "linguistic consciousness", describes the conditions for the formation of linguistic consciousness and linguistic identity of students of teaching training college, analyzes the language situation in the family, bilingualism, language education and Ukrainian-educational environment as external factors of the formation of a high level of development of linguistic consciousness of future teachers. Besides the article shows the main characteristics of professional speech and communicative competence of employees in education and also it is attempted to understand the impact of professional thinking and speech of the teacher at the university level of perception of knowledge students and it is substantiated the close connection between the linguistic identity, linguistic consciousness and culture of speech of scientific and pedagogical worker, it is outlined the priorities of high school teachers in the field of education and formation of Ukrainian citizens of our country and others.

Key words: linguistic identity, language personality, language competence, linguistic consciousness, language education.